

Strategi for Gadekær og bynære søer

LEJRE
KOMMUNE

Strategi for gadekær og bynære søer i Lejre Kommune
Center for Teknik & Miljø
November 2017

Forsidebillede:
Gadekæret i Sæby
Foto: Vores Sted, Lejre Kommune, Creative Commons 4.0

Indholdsfortegnelse

Indledning	5
Begrebsafklaring: Strategi	6
Forskelle mellem gadekær og bynære søer	6
Gadekærets kulturhistorie og funktioner gennem tiden	8
Rekonstruktion, renovering og fri fornyelse	9
Værdien af gadekær og bynære søer	10
Ecosystem services fra gadekær og bynære søer	10
Biologisk værdi	11
Praksis i andre kommuner	13
Lovmæssige forhold	14
Ejerforhold og forpligtelser	14
Lokalplaner	14
Naturbeskyttelsesloven	15
Branddamme	15
Ønsker til strategien fra Lejre Kommune og kommunens borgere	16
Ønsker fra Udvalget for Teknik & Miljø	16
Ønsker fra bylaug og borgere i Lejre Kommune	16
Borgerinddragelse og frivillighed	17
Karakterisering af gadekær og bynære søer i Lejre Kommune	18
Drift	23
Vurdering af potentialer	24
Kategorisering	28
Strategi for den fremtidige pleje og fornyelse af gadekær og bynære søer i Lejre Kommune	29
Mål for Lejre Kommunes gadekær og bynære søer	29
Tiltag for opnå disse mål	29
Diskussion af strategi	31
Litteraturliste	32

Kyndeløse gadekær i anlæg med græsareal og opholdsmuligheder.

Mannerup gadekær tilgroet med både betonkanter og hegn uden mulighed for ophold.

Ejby: Tilgroet vandhul.

Figur 1: Tre vandhuller i Lejre Kommune i forskellig stand.

Indledning

Gadekæret har i mange år spillet en vigtig rolle i landsbylivets dagligdag, og mange har stadig en forestilling om gadekæret som landsbyens samlingspunkt; en sø med åkander og siv i et anlæg, hvor man kan mødes med sine naboer i hyggelige omgivelser af historiske bindingsværkshuse og -gårde. Desværre er det langt fra alle gadekær i Lejre Kommune, endstige Danmark, der stadig kan leve op til det idylliske billede, som ses af Sæby gadekær på forsiden af denne strategi. Byudvikling og ændring i funktion har omdannet mange gadekær til indhegnede bassiner, der ikke længere vedligeholdes.

I Lejre Kommune har der siden kommunesammenlægningen i 2007 ikke været afsat midler til vedligeholdelse af gadekær, ej heller har der været en strategi for vedligeholdelse og fornyelse af gadekærene. Dette har resulteret i uens plejeniveau og tilstand af både vandhullerne og deres omgivelser. Nogle eksempler herpå kan ses på Figur 1.

Kommunen modtager jævnligt henvendelser fra bylaug og borgere, der ønsker hjælp til at oprense eller restaurere gadekæret eller dets omgivelser. De oprensninger og restaureringer, der er foretaget af driftsafdelingen Vej & Park siden kommunesammenlægningen har således været i akutte situationer ved f.eks. lugtgener, og er foretaget efter gentagne opfordringer fra bylaug og/eller borgere.

Da puljen til udvikling af nærområder blev udbudt i 2015, omhandlede 11 ud af de 49 indkomne ansøgninger et ønske om økonomisk hjælp til at få oprenset et gadekær eller bynær sø eller forskønnelse af dets omgivelser (Økonomiudvalget, 2016). Dette viser, at kommunens borgere har stor interesse i deres lokale gadekær.

I Lejre Kommunes Plan og Bæredygtighedsstrategi 2016 beskrives det, "at kommunen i fremtiden skal understøtte det lokale fællesskab ved dyrkning af fælles projekter og skabelse af moderne mødesteder. Ligeledes skal naturen integreres i alt og inviteres hen til husene"(Lejre Kommune, 2016b).

I denne ånd er strategien for den fremtidige pleje og fornyelse af gadekær og bynære søer i Lejre Kommune udviklet med fokus på at gøre det lokale vandhul til et "Vores Sted", der styrker fællesskabet i lokalsamfundet. Der lægges op til, at borgerne selv overtager driften, og det er derfor op til de enkelte lokalsamfund at beslutte, hvilke værdier, de ønsker at fremme.

Strategien er baseret dels på erfaringer fra andre kommuner og relevant litteratur, dels på en registrering og analyse af Lejre Kommunes gadekærs og bynære søers kvaliteter og potentialer.

Oplysninger om den nuværende drift og tidligere oprensninger samt til- og afløb er baseret på samtaler med medarbejdere i driftsafdelingen Vej & Park og forsyningsselskabet Fors A/S, samt på en rundspørge hos bylaug og borgere i Lejre Kommune.

Rundspørgen blandt bylaug og borgere i Lejre Kommune blev foretaget med henblik på at få afklaret den nuværende pleje og aktivitetsniveau samt borgernes ønsker til vandhullernes tilstand og udseende. Hvor der ikke fandtes et bylaug/grundejerforening blev de nærmeste naboer til vandhullet spurgt. Der blev i henvendelsen lagt op til, at de adspurgte udfærdigede en kort skrivelse om de nævnte emner, og der fulgte nogle få spørgsmål til hvert emne til inspiration. Der blev modtaget 23 svar omhandlende 21 gadekær og bynære søer.

Begrebsafklaring: Strategi

Den Danske Ordbog (elektronisk) definerer en strategi som en:

“overordnet, langsigtet planlægning der især tager hensyn til endemålet”

Strategien skal altså indeholde både mål for Lejre Kommunes gadekær og bynære søer samt en passende fremgangsmåde, hvormed målet nås.

Forskelle mellem gadekær og bynære

søer

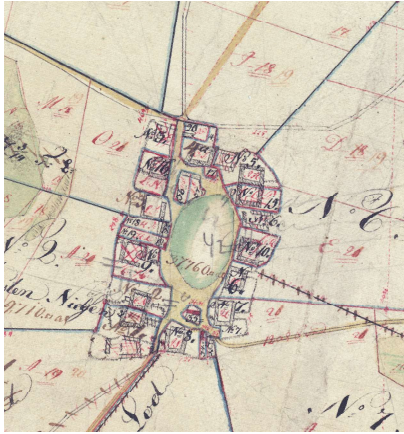
I strategien adskilles et gadekær fra en bynær sø ud fra dets historiske baggrund. De vandhuller, der har betegnelsen gadekær, optræder samme sted som nu på historiske kort og har på sidstnævnte en central placering i landsbyen. De historiske kort, der er brugt, er de Høje Målebordsblade samt de første matrikelkort, i daglig tale Original 1 og Original 2. Ved tvivlsspørgsmål er lokalplaner undersøgt for at se, om de er omtalt som gadekær.

Et eksempel på et gadekær findes i Kattinge, som ses på Figur 2.

Ved en bynær sø forstås en sø eller vandhul på kommunal jord eller gadejord, som ikke er omfattet af ovenstående definition, men som stadig er placeret inden for en byafgrænsning eller tangerende til denne. I disse tilfælde vil søen stadig føles som en del af byen og dens rekreative tilbud. Man kan se på de historiske kort, at disse vandhul typisk har været en eng eller mose beliggende uden for byen, men som byen har siden vokset sig ud til.

Et eksempel herpå er Skolesøen i Hvalsø, som ses på Figur 3.

I strategien vil vandhul blive brugt som fællesbetegnelse for gadekær og bynære søer.

Matrikelkort, original 1, opmålt 1786.
Kort: Geodatastyrelsen.

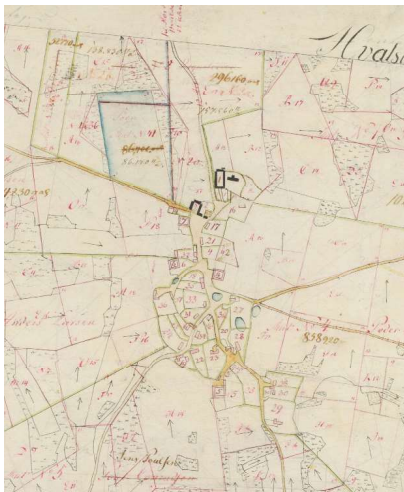
Høje målebordsblade fra 1842-1899.
Kort: Kortforsyningen.

Kattinge 2015.
Kort: Kortinfo.

Figur 2: På ovenstående tre kort ses, hvordan gadekæret i Kattinge i mindst 200 år har haft samme placering som nu i centrum af landsbyen.

1:10.000

Matrikelkort, original 1, opmålt 1807.
Kort: Geodatastyrelsen.

Høje målebordsblade fra 1842-1899.
Kort: Kortforsyningen.

Kirke Hvalsø 2015.
Kort: Kortinfo.

Figur 3: På ovenstående tre kort ses, hvordan denne nu centrale sø i Kirke Hvalsø oprindeligt har ligget uden for byen som et vådområde, men at byudvikling har gjort, at den nu er blevet en bynær sø.

1:20.0000

Gadekærets kulturhistorie og funktioner gennem tiden

Gadekærets kulturhistorie kan inddeles i tre tidsperioder; før udskiftningen (ca. 1100- ca. 1780), efter udskiftningen (ca. 1780 - ca. 1950), og periode som branddamme (ca. 1950 - ca.1980) (Fükking, 2015). I disse perioder har funktionen af gadekæret været forskellig, hvorfor perioderne har sat forskellige præg på gadekærets udseende.

I middelalderen opstod landsbyen, og den voksede typisk op omkring et eksisterende eller skabt vandhul (Ørsted, 1961). I denne periode før udskiftningen, havde dette vandhul en vigtig funktion i byen. Det var her, man vandede heste og køer, vaskede landbrugsmaskiner, hentede vand til brandslukning og nogle steder endda til husholdningsbrug (Ørsted, 1961). I denne periode har gadekæret været lavvandet med svagt skrånende brinker for at lette adgangen for dyr og maskiner. Måske har en del af gadekæret haft en kant med stensætning for at lette vasken.

I takt med at landboreformen og den medfølgende udskiftning af jorder i ca. 1780 gjorde, at gårdene kom til at ligge mere spredt, og at man i 1920'erne fik adgang til vand på gårdene, mistede gadekæret i løbet af denne periode en stor del af sine oprindelige funktioner (Fükking, 2015). Gadekærets vigtigste funktion var dog stadig vanding af husdyr, hvilket betød, at gadekæret havde mindst én flad brink (Hviid et. al. 2000).

Gadekæret har siden dets oprindelse fungeret som branddam, men op gennem 1950'erne og 1960'erne blev kanterne på adskillige gadekær renoveret til stejle kanter, oftest af beton, for at lette adgangen til vandet med brandbiler (Hviid et. al, 2000). De stejle kanter har dog medført, at det af sikkerhedsmæssige årsager blev fundet nødvendigt mange steder at indhegne gadekærene (Ørsted, 1961). Dette betyder desværre, at tilgængeligheden og dermed den rekreative værdi af gadekærene er mindsket, og efter beredskabet siden 1980'erne ikke længere opererer med branddamme, står gadekæret nogle steder nu står tilbage som et betonbassin, der har mistet sin funktion og derfor ikke længere vedligeholdes.

Det grønne anlæg, som gadekæret i dag tit indgår i, har mange steder haft sin oprindelse som en forte fra middelalderen. Denne var byens fællesareal med gadekær og bygninger med fælles funktioner (Porsmose, 2008). Nogle steder har man gennem byudviklingen friholdt dette areal fra byggeri og bevaret det som byens fælles grønne areal til rekreative formål, som mange steder har udviklet sig til et parklignende areal (Ørsted, 1961).

Gadekæret og fortens har været et sted i landsbyen med vigtige funktioner og megen rend og vask og det har virket langt fra det idylliske udflugtsmål, som strategiens forsidebillede viser. Fükking (2015) påpeger derfor, at man bør huske på, at gadekæret altid har været funktionspræget frem for at romantisere gadekæret, som der er tendens til.

Dog bør man ikke underkende, at gadekæret med sin centrale placering i fællesskabets tidligere omdrejningspunkt, fortens, stadig rummer et stort potentiale for at være et vigtigt element i landsbyen og dens fællesskab.

Gadekærets oprindelige funktioner er således ikke aktuelle i dag, og der er derfor god grund til at reflektere over gadekærets fremtidige identitet og funktioner ved at undersøge dets potentialer og værdier.

Rekonstruktion, renovering og fri fornyelse

Svend-Ingvar Andersson (1993) beskriver tre måder, hvormed en bevaringsopgave i en historisk have kan gribes an. Han kalder de tre metoder for hhv. rekonstruktion, renovering og fornyelse. Selvom vandhullerne med deres grønne omgivelser ikke udgør en historisk have, er gadekæret dog et af landsbyens ældste elementer, hvorfor det er af kulturhistorisk betydning. Desuden har gadekærets omgivelser med tiden udviklet sig til et parklignende udtryk og kan ses som byens have. Derfor kan Anderssons (1993) principper anvendes ved forskønnelse af et gadekær.

Ved en rekonstruktion genskabes anlægget, og hermed bevares formen af anlægget. Ved en renovering sker en afvejning af bevarelse eller genskabelse af historiske elementer mod nye elementer, der afspejler den nutidige funktion. Ved en renovering forsøges ånden bevaret. Ved en fri fornyelse bevares eller genfindes værdigheden.

Som beskrevet under afsnittet om gadekærets kulturhistorie, kan man inddele gadekærets historie i tre tidsperioder. Derfor skal der ved en restaureringsopgave tages stilling til, fra hvilken periode, man ønsker at genskabe gadekæret. Da ingen af gadekærets funktioner fra disse tidsperioder stadig er gældende, ville en restaurering udelukkende afspejle gadekærets funktion i en given tidsalder og ikke leve op til de ønsker, nutidens borgere i landsbyerne har til gadekæret.

Ved en renovering kan der tages hensyn til ønsker fra borgere, men hvis renoveringen samtidig skal ske med respekt for anlæggets historie, skal der ligeledes tages stilling til, hvilke elementer og kvaliteter fra hvilken tidsperiode, der skal overvejes bevaret eller genskabt og om, hvad der skal vægtes højest, når midlerne og mulighederne skal prioriteres.

En fri fornyelse indebærer en forskønnelse med fokus på at bevare eller genfinde anlæggets værdighed. Gadekæret har ændret funktion gennem tiden, men det har altid været et centralt mødested i byen; tidligere i kraft af det arbejde, der blev udført ved gadekæret, nu især som et rekreativt areal i byen.

Når Svend-Ingmar Andersens principper tages i betragtning vurderes fri fornyelse at være den relevante tilgang. I det følgende kortlægges nogle af de kvaliteter og værdier gadekær og bynære søer besidder, og som kan udgøre omdrejningspunktet for genskabelse af deres værdighed.

Værdien af gadekær og bynære søer

Gadekær og bynære søer rummer mange værdier og potentialer. Vand i grønne byrum har både høj rekreativ værdi samtidig med at det er et element med stor biodiversitet (Bang et. al, 2016a).

Ecosystem services fra gadekær og bynære søer

Ecosystem services er en fælles betegnelse for de goder, som vi mennesker får ud af et økosystem (Millennium Ecosystem Assessment, 2003). Hvis man anskuer et vandhul med omgivelser som et økosystem, kan denne tilgang bruges til at beskrive, hvilke goder borgerne får eller kan få ud af deres lokale vandhul.

Ecosystem services kan inddeles i fire kategorier: Forsynende services (provisioning services), regulerende services (regulating services), kulturelle services (cultural services) og understøttende services (supporting services) (Millennium Ecosystem Assessment, 2003).

Forsynende services dækker over de produkter, vi kan få fra systemet. Hvis man betragter vandhullet med sine omgivelser som et økosystem, kan man sige, at den oprindelige funktion var at få adgang til et produkt, nemlig ferskvand. I dag er dette behov ikke længere aktuelt, da vi alle har adgang til rent vand i vores hjem. Dog kan vandhullet og dets grønne omgivelser yde andre forsynende services. Disse kunne være ornamentale produkter som blomster til pluk, fødevarer som fisk, frugter o.lign., men sjældent er det indrettet med fokus på at få et højt udbytte af produkter.

Der er efter indførslen af vand i gårdene i 1920'erne sket et skifte, fra at det før var den forsynende service ferskvand, gadekæret tilbød, der blev værdsat, til nu at være de kulturelle services, der værdsættes højest.

De kulturelle services dækker ikke-materielle goder som rekreativ værdi, sociale relationer, æstetisk værdi, undervisningsværdi samt værdi af vandhullet som et stykke kulturarv.

Som allerede nævnt kan vandhullet have en høj

rekreativ værdi. I mange byer udgør det byens eneste fælles rum. Derfor er det et oplagt sted at mødes, men også et vigtigt element at mødes om. Aktiviteter med vandet eller de grønne omgivelser som omdrejningspunkt kan være med til at skabe eller styrke fællesskabsfølelsen i byen. Dermed kan de også være med til at styrke de sociale relationer. Den rekreative værdi kan nemt øges ved at skabe eller styrke faciliteter til aktiviteter eller en rolig stund på det grønne areal ved vandhullet med opholdsmuligheder, legeredskaber, bålplads mv. Mange finder det også tiltrækkende at kigge på livet i vandhullet samt at lege med/i/på vandet, og derfor kan den rekreative værdi også øges ved lette adgangen til selve vandhullet. Dette kan f.eks. gøres ved at etablere en bro, trædesten eller skrånede kanter.

Værdien af anlægget som et omdrejningspunkt for skabelse af sociale relationer i byen kan styrkes ved at forbedre dets kvalitet som mødested. Dette kan gøres ved at styrke den rekreative værdi, så der er noget at mødes om, og ved at skabe fysiske rammer som muliggør afholdelse af arrangementer. Flere steder arrangeres allerede fællesspisning, loppemarked, Skt. Hans-aften, fælles arbejdsdage mv. for byens indbyggere.

Mange påskønner byens vandhul grundet dets æstetiske kvalitet, som kan nydes enten som forbigående eller ved ophold. En rundspørge blandt bylaug og borgere i Lejre Kommune viste, at vandhuller med god vandkvalitet og klart vandspejl vægtes højt af æstetiske årsager.

Vandhullerne besidder også en vis undervisningsværdi, da man her har mulighed for at følge årtidsvariation i beplantning og vandhul i form af varierende vandstand og tilfrysning, og man kan studere livet i og omkring søen, planter og insekter såvel som fisk og padder.

De bynære vandhuller, især gadekærene, har desuden værdi i at være et stykke kulturarv qua deres betydning for oprindelsen og placeringen af landsbyen. Denne værdi er ikke umiddelbart synlig, men ikke desto mindre er den i folks bevidsthed, og

den kulturelle værdi bruges af såvel kommuner som borgere som argument for at bevare og forskønne gadekær. Dette baseres på rundspørgen i Lejre Kommune samt undersøgelsen af andre kommuners praksis.

Regulerende services dækker over de fordele, der opnås ved at regulere processerne i et økosystem. Vandhullet kan fungere som et stormwaster-bassin ved skybud. Udover at opsamle overfladevand, er der mange eksempler på, at vandhullet har tilløb fra dræn eller regnvandsbrønde. Ved tilløb med næringsrigt vand, kan vandhullet opsamle sediment med næringsalte i vandet, før det ledes videre ud i regnvandssystemet (Sand-Jensen, 2013).

Den fjerde kategori af services er de understøttende services. De er nødvendige for produktionen af de andre services og omfatter bl.a. jorddannelse og næringsstofcykler (Millennium Ecosystem Assessment, 2003). Disse inkluderer også habitater for mennesker, plante- og dyreliv.

Vurderingen af tilstanden af et system vil afhænge af, hvilke services man vil have ud af systemet og hvilke værdier, man sætter højest. En vurdering afspejler systemets evne til at levere de ønskede services. For eksempel har de støbte betonkanter lettet brandbilers adgang til vand som ressource og blev derfor værdsat af brandvæsnet, mens rundspørgen i Lejre Kommunes viste, at borgerne typisk vægter den æstetiske kvalitet højere, hvorfor de kan vurdere et sådan vandhul til at være i dårlig forfatning.

Biologisk værdi

Vandhuller har potentiale for en høj biodiversitet. Både vandhullet og dets omgivelser kan udgøre værdifulde habitater. Sammen med andre områder kan de fungere som spredningskorridorer eller trædesten for plante- og dyreliv.

Biologisk værdi af vandhullet

Biodiversiteten i et vandhul hænger sammen med vandkvaliteten. Jo bedre vandkvalitet, jo større biodiversitet (Naturstyrelsen 2016a).

Den største trussel for vandkvaliteten er eutrofiering (Naturstyrelsen, 2016a). Tilløb kan udgøre en væsentlig kilde til næringstilførsel med spildevand, overfladevand eller dræn. Andre kilder til eutrofiering er organisk materiale, der ender i søen. Både næringsalte og organisk materiale skaber uklart vand. Organisk materiale opløses i søen, mens et højt indhold af næringsalte giver en eksplosiv vækst i mængden af planteplankton, herunder alger. Planteplankton forbruger desuden ilt i vandet, og da de fleste organismer bruger ilt til respiration, vil iltmangel medføre, at disse dør eller begynder at respirere ved brug af svovl i vandet, hvilket kan give lugtgener (Sand-Jensen, 2013).

Næringsmængden kan nedbringes ved at nedsætte næringstilførslen eller ved at fjerne det næringsrige bundslam.

Det billigste og mindst indgribende tiltag for at modvirke en stigende eutrofiering er at indføre eller ændre pleje af vandhullet. Der bør jævnlige fjernes affald, grene og blade samt overfladiske vandplanter som andemad, åkander mv. Desuden bør der årligt grødeskæres siv, dunhammere mv. for at sikre sig, at vandhullet ikke gror til, og for langsomt og skånsomt at nedsætte næringsstofpuljen. I tilfælde af, at vandhullet fungerer som habitat eller ynglested, kan det dog være ønskværdigt at bevare nogle af planterne i vandkanten. Desuden kan en moderat vækst af f.eks. åkander og dunhammere kan være med til at understrege den klassiske opfattelse af et gadekær.

Andre forbedringer af vandkvalitet kan gøres gennem mere indgribende tiltag som iltning af bundvandet, tilsætning af metalforbindelser som aluminiumsalte, der kan binde de uønskede næringsstoffer, primært fosfor, eller ved oprensning af det næringsrige slam (Sand-Jensen, 2013). Oprensninger kan være mere eller mindre gennemgribende alt efter mængden af slam. Den mest skånsomme metode er en gradvis oprensning med få års mellemrum. Denne metode dur dog ikke, hvis der er et tykt lag slam, og i disse tilfælde bør slamlaget fjernes på én gang (Naturstyrelsen,

2016b). Erfaringer fra Aalborg kommune viser, at et oprenset gadekær kræver intensiv pleje med at fjerne dominerende planter de efterfølgende tre år, indtil balancen i vandhullet er genoprettet (Aalborg Kommune, 2014b).

For at skabe den mest varierede fauna i vandhullet, bør der ikke udsættes dyr i det, hverken fisk eller ænder. Ét par ænder pr. 50 m² kan udrydde næsten alt andet plante- og dyreliv i vandhullet. (Naturstyrelsen, 2016a). Vandhuller udgør vigtige habitater for padder, og da fisk æder padders æg, udgør tilstedeværelsen af fisk i et vandhul en stor trussel mod paddernes overlevelse.

De vigtigste parametre for faunaen i et vandhul er sol, læ og varme (Naturstyrelsen, 2016a). Derfor bør skyggende beplantning sydvest for søen eller i den sydvestlige del af søen undgås og er endnu en grund til, at en tilgroning bør forhindres.

En øgning af den biologiske værdi behøver ikke at være i strid med de kulturelle services, et vandhul kan tilbyde. For eksempel foretrækker padder solbeskinnede svagt skrånende brinker, hvorfor den nordlige kant med fordel kan gøres skrånende. Dette vil desuden lette adgangen til vandet for byens borgere, hvorfor et sådant tiltag øger både den rekreative værdi samtidig med, at levevilkårene for padder forbedres.

Biologisk værdi af vandhullets omgivelser

Mange af de anlæg, der er tilknyttet gadekæret har med tiden fået et park-agtigt præg. Desværre er der ikke megen biodiversitet i kortklippet græs og eksotiske ikke-hjemmehørende arter (Bang et al., 2015).

Et studie af byers formelle og uformelle grønne områder viser, at udover vandelementer medvirker også flerlagede og tætte bevoksninger, artsrig engvegetation, naturlige terrænformationer, varierede vegetationsstrukturer, en dominans af hjemmehørende plantearter samt bløde og naturlige overgange mellem forskellige vegetationstyper til at skabe

store biodiversitet i de grønne byrum (Bang et al., 2015).

Hald (2011) skriver, at "et naturområde er af højere kvalitet, hvis det er opstået spontant end hvis det er konstrueret." Autenticitet afspejles i fysiske strukturer som gamle træer eller store stubbe, stående eller liggende dødt ved, træer med større hulheder og tveger, spættehuller eller svampe og lav/mos. Autenticitet viser, at naturen har fået lov til at "gå sin gang", og disse strukturer tager mange år at danne.

Naturkvaliteten kan dog øges ved andre hurtigere tiltag, f.eks. ved at skabe værdifulde habitater ved at anlægge tætte buskadser til fugle, fritliggende store natursten eller etablering af jorddiger. Man kan med fordel undersøge, hvad der er registreret i nærområdet af rødlistede, fredede eller beskyttede arter, som kan tilgodeses.

Det nemmeste tiltag for at øge biodiversiteten er dog at ændre driften. Positive driftspåvirkninger inkluderer høslæt af græsarealer og at lade visne blade ligge, mens driftspåvirkninger, der bidrager negativt til naturkvaliteten inkluderer blomsterbede, slået plænegræs og tydeligt plantede træer og de bør derfor undgås (Hald, 2011).

Tiltag for at øge biodiversiteten som omlægning af driften af et græsareal fra hyppig slåning til høslæt samt forekomst af dødt ved kan dele vandene, når det kommer til spørgsmålet om æstetik. Nogle mener, sådanne tiltag giver en øget æstetisk kvalitet, mens andre synes, det ser forsømt ud. Dette kan løses ved at signalere kontrol gennem tiltag, der opfattes som en bevidst design- og driftsbeslutning som f.eks. en skarpt klippet kant ved et areal med høj urtevegetation (Bang et al., 2016b) Man desuden være opmærksom på, at visse elementer af høj biodiversitet kan skabe utryghed blandt brugerne (Bang et al., 2016a). F.eks. kan et gammelt træ på trods af sine kvaliteter også udgøre risikotræ. Derfor bør man sikre sig, at sådanne ikke udgør en fare for trafikanter eller bygninger, og man kan undlade at opfordre til ophold nær sådanne træer.

Praksis i andre kommuner

Kommunerne i Danmark har forskellige praksis, når det kommer til vedligehold af gadekærene. Herunder følger nogle forskellige tilgange eksemplificeret af forskellige kommuners praksis.

I flere kommuner er der ikke afsat et beløb øremærket til restaurering af gadekær, men bylaug kan søge om midler fra en forskønnelsespulje (Brink, 2016). Dette svarer til den praksis, Lejre Kommune har haft de sidste to år, hvor der er blevet oprenset gadekær og forskønnet omgivelser med støtte fra Puljen til udvikling af nærområder (Økonomiudvalget, 2016).

I Vordingborg Kommune tildeles kun midler til forskønnelse eller oprensning af et gadekær, mod at eksisterende eller et til formålet nyoprettet by-/gadekærslaug står for den fremtidige vedligeholdelse (Brink, 2016). Samtidig opfordres borgere i alle byer med gadekær til at danne et gadekærslaug til at stå for plejen. Der er dog afsat et mindre årligt beløb, så driften kan udføre ad hoc-opgaver ved de gadekær, der ikke plejes af borgere. Her er ikke tale om oprensningsopgaver men mindre opgaver som beskæringsopgaver. Her er strategien altså, at bylaugene skal overtage ejerskabet og driften af gadekærene.

I andre kommuner er der afsat midler specifikt til forskønnelse af gadekær og omgivelser. Aalborg Kommune har gennem en årrække afsat 1 mio. kr. årligt til oprensning af kommunens gadekær. 15% af midlerne er afsat til opfølgende intensiveret pleje året efter en oprensning (Aalborg kommune, 2014b). Målet er, at 4-5 gadekær oprenses årligt ud af kommunens omkring 80 gadekær (Aalborg Kommune, 2014a). Her prioriteres højt, at oprensningen er tiltrængt, at gadekæret har en kulturhistorisk værdi, at en oprensning vil forbedre dyreliv og at gadekæret har eller ved oprensning vil få en høj rekreativ værdi (Aalborg Kommune, 2010). Flere år har forvaltningen fremstillet en bruttoliste over gadekær, der oprenses det pågældende år, da der ofte kan forekomme uforudsete ekstra udgifter, så ikke alle de ønskede gadekær kan nås inden for den økonomiske ramme.

I Faaborg-Midtfyn Kommune er der de kommende år afsat 250.000 kr. årligt til restaurering og forskønnelse af gadekær (Faaborg-Midtfyn Kommune, 2016). Her søger lokalrådene selv om midler fra puljen hvert år, ligesom i tilfældet med byforskønnelsespuljen i Vordingborg. Dette gøres med henblik på at tilgodese og prioritere de gadekær, hvor et lokalt bylaug vil bistå med praktisk arbejde, fondssøgning, efterfølgende vedligeholdelse mv.

Der findes også et eksempel på, at et initiativ til at få gjort noget ved gadekærene starter "nedefra". På Langeland tog Dansk Naturfredningsforening i Langeland i 2012 initiativet til at få gjort noget ved kommunens forfaldne gadekær (Dansk Naturfredningsforening, 2016). Sammen med Langelands Kommune, Langelands Museum, Friluftsrådet og Bevaringsforeningen for Langeland etableredes et Gadekærsudvalg. Midlerne stammer primært fra fonde, og arbejdskraften fra frivillige (Hansen, 2014). Da DN Langeland har taget initiativet til projektet, startede det ud som et naturgenopretningsprojekt, og nogle af målene for Gadekærsudvalget er at øge og formidle om den biologiske mangfoldighed i gadekærene (Dansk Naturfredningsforening, 2016).

I Næstved Kommune anses gadekærene for at tilhøre de lokale bylaug, hvorfor den daglige drift skal varetages af disse, og kommunen tildeler ikke midler til oprensning af gadekær (Næstved Kommune, 2016). Dog har bylaugene mulighed for at ansøge om et tilskud til driften på 3000 kr. årligt. Formålet er, at "styrke det lokale engagement i landsbyerne og give frivillige mulighed for selv at tilrettelægge drift og aktiviteter ud fra deres egne værdier" (Næstved Kommune, 2016).

Der ses en tendens til, at kommunerne tildeler midler til eller prioriterer de gadekær, hvor der er et aktivt bylaug til at overtage driften efterfølgende. Dermed kan borgerne selv bestemme, hvilke værdier, de vil arbejde for.

Lovmæssige forhold

De lovmæssige forhold omkring gadekærene er undersøgt med henblik på at afklare, hvem der bør stå for drift og vedligeholdelse, og hvilke begrænsninger der kan være i den fremtidige pleje.

Ejerforhold og forpligtelser

Mange gadekær og andre bynære vandhuller ligger på såkaldt gadejord, hvilket vil sige jorde, der før udstykningen i 1781 var til fælles brug.

Ifølge § 46 i Udstykningsloven må de arealer, der før 23. april 1781 var til fælles brug og som til stadighed er registreret dertil, anses for at tilhøre vedkommende kommune. Dog har kommunen ikke adgang til arealet, før det er tinglyst (Aggersbjerg, 2008). Dette betyder, at gadekærene og søerne på gadejord tilhører Lejre Kommune, men at Lejre Kommune ikke ejer dem.

I praksis betyder det, at kommunen ikke er forpligtet til at vedligeholde arealerne, ligesom kommunen ikke er forpligtet til at vedligeholde de matrikler, den ejer (Aggersbjerg, 2016). Dog har kommunen ligeledes ikke mulighed for at pålægge bylaug at vedligeholde arealerne. Det betyder, at der driftsmæssigt set ikke er forskel på, om et gadekær ligger på kommunal jord eller gadejord. Forskellen er, det er nemmere for andre at begære adgang til et areal på gadejord end på kommunal jord.

Kommunen bør derfor sørge for vedligeholdelsen af et areal, hvis den ønsker at beholde forhåndsretten dertil. En nabo, der systematisk vedligeholder et areal gennem længere tid, kan vinde hævd over arealet og dermed gøre krav på det i en eventuel sag om ejerforholdet (Aggersbjerg, 2016). Dette kan måske også gøre sig gældende, hvis en forening som et bylaug gennem længere tid vedligeholder et gadekær.

Lejre Kommune er som udgangspunkt ikke interesseret i at beholde matrikler med gadekær, og især ikke dem på gadejord, da disse ikke kan udstykkes og sælges (Hjortbøl, 2016). Derfor er det acceptabelt, hvis byens borgere får så stor ejerskabsfølelse, at de kan vinde hævd over arealet.

Lokalplaner

Ved en restaurering af gadekærets omgivelser er det vigtigt, der kigges i den tilhørende lokalplan, da nogle indeholder mere eller mindre begrænsende bestemmelser. Der kan være beskyttede diger eller bevaringsværdige træer på arealet, bestemmelser om udseende af f.eks. hegn eller påbud om "parklignende omgivelser".

Naturbeskyttelsesloven

Størstedelen af alle gadekær og bynære vandhuller er omfattet af § 3 i Naturbeskyttelsesloven, som lyder:

“Der må ikke foretages ændring i tilstanden af naturlige søer, hvis areal er på over 100 m², (...) der af miljø- og energiministeren efter indstilling fra amtsrådet er udpeget som beskyttede.”

Før en fornyelse eller blot en oprensning af et gadekær, skal der derfor søges dispensation til at ændre tilstanden, også selvom denne er med henblik på at forbedre vandkvaliteten (By- og Landskabsstyrelsen, 2009). Denne gives som regel, så længe det vurderes, at indgrebet vil forbedre tilstanden for flora og fauna. Dog kan en dispensation indeholde vilkår som f.eks. begrænsning i oprensningstidspunkt i forhold til ynglesæson (Løjtant, 2016).

Der findes mindst ét eksempel på, at et bylaug i Lejre Kommune selv er påbegyndt en oprensning af et gadekær uden at søge dispensation, højst sandsynligt grundet uvidenhed om naturbeskyttelsen. Derfor bør borgerne informeres om denne nødvendighed.

Branddamme

Vestsjællands Politi opererer som hovedregel ikke med branddamme og har derfor ikke nogen interesse i nogen af de vandhuller, som strategien omhandler.

Dog kan brandvæsnet jf. beredskabsloven dog altid anvende alle tilrådighedsværende vandforråd til akutte brandslukningsopgaver. Denne løsning tages sjældent i brug, hvorfor der ikke skal tages hensyn til den i udformningen af vandhullet og dets omgivelser (Hansen, 2016).

Ønsker til strategien fra Lejre Kommune og kommunens borgere

Ønsker fra Udvalget for Teknik & Miljø

I 2009 blev der i Udvalget for Teknik & Miljø afholdt et temamøde om Lejre Kommunes gadekær, og direktionen indstillede her administrationen til at udarbejde en strategi for den fremtidige pleje af kommunens gadekær til politisk godkendelse. På grund af manglende ressourcer er denne endnu ikke blevet udarbejdet.

I referatet derfra indstiller direktionen til, at administrationen undersøger, hvorvidt det er økonomisk fordelagtigt at overdrage (dele af) plejen til bylaugene. Derudover ønskes en plejeplan baseret på en værdisætning af hvert enkelte gadekær. Desuden ønskes det afklaret, hvordan en evt. årlig pulje til gadekær bedst administreres og uddeles (Udvalget for Teknik og Miljø, 2009).

Ønsker fra bylaug og borgere i Lejre Kommune

I en rundspørge blandt bylaug og borgere, blev der spurgt om, hvad de har af ønsker til deres lokale vandhul og dets tilstand.

Generelt ses en tendens til, at borgerne vægter den rekreative og æstetiske værdi af gadekæret højt. I mange byer udgør gadekæret og dets omgivelser byens eneste fællesareal, hvorfor mange ønsker en opgradering af de rekreative muligheder som inventar, fiskebro, og lignende. Herudover vægtes muligheden for at nyde dyrelivet i form af padder, fisk og ænder.

Ved rundspørgen udtrykte flere af de adspurgte, at de gerne vil (fortsætte med at) stå for den daglige pleje, hvis de kan få hjælp i form af økonomisk støtte og mandetimer fra kommunen ved større arbejdsopgaver.

Nogle borgere giver udtryk for, at arbejdet er for stort eller uoverskueligt.

Kun et enkelt bylaug har udtrykt ønske om mere viden om, hvordan de bedst passer deres gadekær og dermed opnår et flot gadekær med klart vand. Man fristes dog til at synes, at flere kunne have brug for det, da rundspørgen viste, at flere borgere har modstridende ønsker, som f.eks. ønske om både rent vand, fisk og andehold i et lille vandhul.

Borgerinddragelse og frivillighed

Udvalget for Teknik & Miljø har ønsket, at borgerne i fremtiden skal stå for pleje af vandhul og beplantning. Ifølge jurist René Aggersbjerg (2016) kan kommunen ikke pålægge borgere at vedligeholde kommunale arealer, eftersom kommunen ikke selv er forpligtet til at vedligeholde disse arealer. Derfor er det relevant at undersøge, hvorledes borgerne bedst kan inddrages i plejen, så der opstår et frivilligt samarbejde.

Københavns Kommune (2011) har på baggrund af et samarbejde med 70 frivillige formuleret en strategi for, hvordan borgere skal inddrages i plejen af kommunens grønne arealer. For at det frivillige arbejde skal lykkes, er det vigtigt, at de frivillige føler, de "får noget med hjem" i form af enten oplevelser, ny viden eller noget socialt (Københavns Kommune, 2011).

I "Idékatalog for inddragelse af borgere og erhverv i naturplejen i Lejre Kommune", der er udarbejdet af Lejre Kommune i samarbejde med Habitat nævnes, at frivillige projekter i lokalsamfundet kan styrke sammenholdet i lokalsamfundet ved at give mulighed for at skabe nye relationer til sine naboer (Lejre Kommune, 2016a). Samtidig kan det frivillige udendørs arbejde virke sundhedsfremmende - alt sammen noget, de frivillige "får med hjem". Herudover må man håbe, at fremskridtet i arbejdet samt den æstetiske værdi i et flot gadekær og den medfølgende forskønnelse af bybilledet også vil føles som belønninger for de involverede.

En øget borgerinddragelse i forvaltningen af et grønt areal styrker brugerens følelse af ejerskab. Brugeren knytter sig mere til arealet og passer bedre på det (Molin, 2014). Når borgere overtager plejen af et vandhul og omgivelser må det altså forventes, at det kan blive et "Vores Sted" i byen.

Det er dog vigtigt, at den frivillige borgerinddragelse føles som et samarbejde (Københavns Kommune, 2011), og fastholdelseshjælpen er lige så vigtig som starthjælpen. Borgerne skal ikke overlades til sig selv. Desuden er det også godt med løbende belønninger, så de frivillige føler sig værdsat.

I Lejre Kommune er der et godt grundlag for et samarbejde med de lokale borgere om pasning af gadekærene, da mange allerede er involveret i dette arbejde (se Tabel 2) eller i det mindste viser interesse for, hvad der sker med deres gadekær.

Lejre Kommune vil, inden der sker væsentlige ændringer i vedligeholdelsen af et gadekær eller bynær sø, gå i dialog med de respektive grundejerforeninger/bylaug eller nærmeste naboer. Høringen skal sikre, at de berørte borgere/bulaug får indflydelse på driften af det pågældende gadekær og dermed også et større ejerskab til gadeæret eller den bynære sø.

Karakterisering af gadekær og bynære søer i Lejre Kommune

Selvom strategien oprindeligt kun var tiltænkt at omfatte kommunens gadekær, vurderes det, at bynære søer har samme plejekrav, værdier og potentialer som gadekærene, hvorfor disse også inddrages i strategien.

Evt. tilknyttede grønne anlæg er også medtaget, da her er en oplagt mulighed for ophold, og da deres indretning kan have en stor indflydelse på vandkvaliteten.

I alt omhandler strategien 24 gadekær og 5 bynære søer, hvis placering i Lejre Kommune kan ses på Figur 4.

Tabel 1 viser en oversigt over de 29 vandhuller og deres lovmæssige og fysiske forhold.

For at give et overblik over gadekær og bynære søer i Lejre Kommune, er der udført en hurtig besigtigelse og fotoregistrering af dem alle. Dette er gjort med henblik på at danne et indtryk af tilstanden af vandhullerne samt hvordan de bruges af borgerne, hvilket afspejles i tilstedeværelsen af inventar. Formålet er også at få klarlagt, hvilke plejekrævende elementer, der befinder sig omkring søen i form af græsplæne, beplantning og inventar som borde- og bænkesæt og flagstang.

Lovmæssige forhold

Det ses i Tabel 1, at hele 24 vandhuller ligger på såkaldt gadejord, samt at 28 vandhuller er beskyttet af Naturbeskyttelseslovens § 3.

Gadekæret i Skov Hastrup er det eneste vandhul, der ikke er beskyttet. Gadekæret har dog et areal på over 100 m², hvorfor det som udgangspunkt burde være omfattet af Naturbeskyttelsesloven. Dette skyldes højst sandsynligt, at det ved en § 3- registrering blev vurderet, at der ikke i søen ikke fandtes en betydelig forekomst af dyre- eller planteliv (Løjtntant, 2016).

13 af de 29 gadekær og bynære søer, der er undersøgt nærmere, ligger på en matrikel, der er omfattet af en lokalplan. De fleste formulerer, at matriklen med gadekær er udlagt til offentligt areal, hvilket

betyder, den ikke må bebygges. Nogle få omtaler beskyttede diger og bevaringsværdige træer.

Registrering af vandhul

Det ses i Tabel 1, at de fleste af kommunens bynære vandhuller er mere eller mindre tilgroede med enten andemad eller siv, dunhammer mv. En del af vandhullerne har desuden et lag slam af nedbrudte plantematerialer efter ikke at være blevet oprenset i mange år.

Otte af kommunens bynære vandhuller har et andehus eller ø beregnet til andehold. Som forklaret i afsnittet om forbedring af biodiversitet og vandkvalitet har andehold en negativ effekt på vandkvaliteten. Tilstedeværelsen af disse elementer viser, at det kan være nødvendigt at oplyse borgerne om konsekvenserne ved andehold.

Registrering af omgivelser

I alle tilfælde, hvor vandhullet har et tilknyttet grønt areal, er sidstnævnte taget i brug med siddepladser i form af inventar, især borde- og bænkesæt. Dette viser, at borgerne er interesserede i at nyde ophold ved vandhullet, hvor der er mulighed for det.

Til- og afløb

Til- og afløb ved gadekæret er også registreret. Afløb gør, at der ved kraftige regnhændelser er mulighed for, at vandet kan løbe videre ud i regnvandssystemet frem for at oversvømme de tilstødende grunde. Tilstedeværelsen af et afløb betyder også, at nogen bør tilse disse med jævne mellemrum for at undgå evt. oversvømmelsesproblemer.

Det ses i Tabel 1, at et af vandhullerne har tilløb med dræn. Dette vandhul må derfor vurderes at være eutrofierede og har potentiale for at blive hurtigere slammet til end de andre. De vandhuller, der har tilløb af overfladevand fra veje eller tagrender får også tilført næring men ikke i lige så store mængder. Ingen af vandhullerne får tilført vand fra et spildevands- eller fællessystem.

Figur 4: Gadekær og bynære søer i Lejre Kommune. Den stiplede linie markerer kommunegrænsen.
1:100.000

Tabel 1:
Karakterisering
af gadekær og
bynære søer i
Lejre Kommune.

Lokalitet	Type	Lovmæssige forhold			Registrering af vandhul				
		Ejere	§ 3 - areal	Lokalplan	Alger	Siv mm.	Slam	Andehus	Kanter
Sæby	gadekær	G	X	-	-	-		-	lavstensætning + skrånende
Kr. Hyllinge	gadekær	G	X	-	X	-		X	beton m. sten + skrånende
Lyndby	gadekær	G	X	-	-	-		-	Græsskråning og beton m. sten + beton
Englerup	gadekær	LK	X	-	X	X		-	sten
Kr. Sonnerup	gadekær	G	X	20.05	-	-	X	-	beton + skrånende
Uglestrup	gadekær	G	X	-		X	X	-	beton + sten
Biltris	bynær sø	LK	X	22.01	-	-		-	sten + skrånende
Nr. Hyllinge	gadekær	G	X	-	X	X		X	sten ved beton + sten
Kyndeløse	gadekær	G	X	2.01	X	-	X	X	stensætning
Jenslev	gadekær	G	X	-	X	X		X	beton + sten + armering m. sten
Rye	gadekær	G	X	13.01	X	X		-	stensætning + skrånende
Glim	gadekær	G	X	-	X	-		-	stensætning + beton
Rorup	gadekær	G	X	-	X	X		-	stensætning + skrånende
Højby	gadekær	G	X	-	-	-		-	stensætning + skrånende
Osted	gadekær	G	X	-	X	-		X	stensætning + skrånende
Kattinge	gadekær	G	X	LK 20	X	X		-	skrånende +stensætning?
Herslev	gadekær	G	X	-	X	X		-	beton
Mannerup	gadekær	G	X	-	X	X		X	beton + skrånende
Kr. Såby	gadekær	G	X	64	X	X	X	-	sten + skrånende
Vester Såby	gadekær	G	X	LK 24	-	X		-	sten
Torkilstrup	gadekær	TB	X	25	X	X		-	sten + skrånende
Nr. Hvalsø	gadekær	G	X	18	-	X		X	skrånende + sten
Skov Hastrup	gadekær	G	-	65	X	X		-	stensætning + skrånende
Gøderup	gadekær	G	X	-	X	-	X	-	plader + betonfliser + sten
Særløse	gadekær	G	X	15	X	X		X	skrånende
Ejby	bynær sø	G	X	-	-	X		-	skrånende
Hvalsø	bynær sø	LK	X	76	-	-	X	-	sten
Ebbemosen	bynær sø	LK	X	9.03	-	X		-	skrånende
Kr. Såby vandhul	bynær sø	LK	X			X		-	skrånende

*LK står for Lejre Kommune, G for gadejord og TG for Torkilstrup Grundejerforening.
**betydeligt lag af slam der besværliggør arbejde i vandhullet.
***Tomme felter indikerer, at der ikke er kendskab til evt. til- og afløb, men de kan måske stadig forefindes.

Lokalitet	Registrering af omgivelser									Til-/afløb		Bemærkninger i øvrigt
	Kantbeplantning	Øvrige beplantninger	Græsareal	Hegn	Skraldespande	Borde- & bænkesæt	Legeredskaber	Flagstang	Andet inventar	Tilløb	Afløb	
Sæby	-	X	X	-	X	X	-	-	el	-	regnvand	halvtømt
Kr. Hyllinge	-	X	X	-	X	X	-	-	størepæl	vejvand	regnvand	-
Lyndby	X	X	X	-	-	X	-	X	størepæl luftpumpe	kildevand?	regnvands afløb	mur hælder
Englerup	X	-	X	tråd	-	-	-	-	gammel pumpe	-	-	del på nabomatrikel
Kr. Sonnerup	X	X	X	tråd	X	bænk	-	-	-	-	vandløb	mange ænder
Uglestrup		X	X	-	-	X	-	X	-	vejvand	regnvand	-
Biltris	X	-	rabat	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nr. Hyllinge	-	-	X	-	-	X	-	X	-	-	regnvand	-
Kyndeløse	X	X	X	have	-	X	bro	X	-	dræn	regnvand	-
Jenslev	ved- bend	-	bred rabat	-	-	-	bro	-	Glaskube	-	regnvand	del på nabomatrikel
Rye	X	X	X	-	X	X	-	-	Glaskube størepæl skur	-	regnvand	-
Glim	have	-	rabat	kæde	-	-	-	-	-	-	-	-
Rorup	-	X	X	pæle	-	X	-	X	-	-	-	"sugebrønd"
Højby	-	-	X	træ	X	X	bro +	X	skilt	-	regnvand	fortidsmindebeskyttels eslinje
Osted	-	X	X	-	X	X	-	X	størepæl	-	spildevand	-
Kattinge	X	-	X	-	X	X	X	-	-	vejvand	fællesledning	-
Herslev	X	-	-	tråd	X	-	-	-	-	tagvand	-	nabo har indtaget del af matrikel
Mannerup	X	-	rabat	tråd	-	-	-	-	-	vejvand	drænsystem	-
Kr. Såby	-	X	X	-	X	X	bro +	X	skure	vejvand?	regnvand	tømt
Vester Såby	X	-	X	tråd	-	X	-	X	skilt, el	-	-	-
Torkilstrup	-	X	X	-	vej	X	X	-	elskur	vejvand	regnvand	-
Nr. Hvalsø	X	X	X	-	-	X	X	-	skilt			-
Skov Hastrup	X	X	X	-	-	X	flyde	-	-	-	-	mange blade i vandhullet, det grønne areal på nabogrunde
Gøderup	X	X	-	tråd	-	bænk	-	-	-	-	regnvand	-
Særløse	X	X	X	-	X	X	-	-	-	-	-	-
Ejby	X	X	-	haver	-	-	-	-	-	tagvand	-	meget tilgroet
Hvalsø	-	X	X	-	X	X	-	-	springvand	dræn + vejvand	"Bygrøften"	mange gæs
Ebbemosen	X	X	X	-	X	bænk	-	-	-	vejvand + tagvand	regnvand	-
Kr. Såby vandhul	X	X	X	-	-	-	-	-	-	-	-	vildænder

Tabel 2: Oplysninger om den nuværende pleje samt oprensninger

Lokalitet	Type	Pleje af elementer						Sidste oprensning år
		Vandhulspleje	Øvrige beplantninger	Græsslåning	Skraldespande tømmes af	Inventar	Afløb	
Sæby	gadekær	B	B	B	LK	B	-	-
Kr. Hyllinge	gadekær	B	-	B	LK	-	-	-
Lyndby	gadekær	B	-	B	-	B	-	2004
Englerup	gadekær	(LK 2013)	-	-	-	-	-	2000
Kr. Sonnerup	gadekær	-	LK	LK	LK	-	(LK)	-
Uglestrup	gadekær	B	-	B	-	B	-	min. 30 år siden
Biltris	bynær sø	-	LK	LK	-	-	-	-
Nr. Hyllinge	gadekær	B	B	B	-	-	-	?
Kyndeløse	gadekær	B	B	B	-	B	-	delvis 2015
Jenslev	gadekær	-	-	-	-	-	-	2006
Rye	gadekær	-	-	B tidl.	LK	-	-	2004
Glim	gadekær	(B)	-	LK	-	-	-	10-15 år siden
Rorup	gadekær	(LK/B 2014)	B	LK	-	-	-	-
Højby	gadekær	-	LK	LK	LK	-	-	2015
Osted	gadekær	B (LK 2011)	LK	LK	LK	-	-	-
Kattinge	gadekær	B	B	LK	LK	B	-	2006
Herslev	gadekær	-	-	-	LK	-	-	5-10 år siden
Mannerup	gadekær	-	-	-	-	-	(LK)	ca. 2001
Kr. Såby	gadekær	B	-	LK	LK	B	-	2015
Vester Såby	gadekær	(LK 2015)	B (LK)	B	-	-	-	-
Torkilstrup	gadekær	(LK 2013)	K	LK	LK	-	-	ca. 2010
Nr. Hvalsø	gadekær	B (LK 2014)	B (LK)	LK	-	-	-	-
Skov Hastrup	gadekær	-	LK	LK	-	-	-	1999
Gøderup	gadekær	-	(B)	-	-	-	-	-
Særløse	gadekær	-	B	B	LK	-	-	-
Ejby	bynær sø	(B)	(B)	-	-	-	LK	min. 20 år siden
Hvalsø	bynær sø	LK	LK	LK	LK	-	-	-
Ebbemosen	bynær sø	LK	(LK)	LK	LK	-	LK	-
Kr. Såby vandhul	bynær sø	-	(LK 2016)	-	-	-	-	aldrig?

Et B markerer, at bylaug eller borgere står for plejen af det pågældende element, mens LK markerer, at Lejre Kommune står for plejen. En parentes markerer, at plejen ikke foregår fast men efter behov, og årstallet angiver, hvornår det sidst er udført. *Vandhulspleje inkluderer grødeskæringer, fjernelse af alger, dunhammer, siv mv. og/eller affald **Inventar omfatter borde- og bænkesæt, legeredskaber, flagstang mv.

Drift

I Tabel 2 ses et skema over den nuværende drift af gadekær og bynære søer i Lejre Kommune samt oplysninger om oprensninger.

Det ses, at driftsafdelingen Vej & Park kun udfører regelmæssig vandhulspleje ved de to største bynære søer Ebbemosen og Skolesøen i Hvalsø. Derudover har de jævnligt rensset et afløb ved vandhullet i Ejby for at undgå oversvømmelser.

De andre vandhuller plejes enten af bylaug eller borgere, eller de modtager enten ingen fast pleje. I de byer, hvor plejen udføres af bylaug og borgere, arrangeres der ofte en-to årlige gadekærsdage, hvor der foretages vandhulspleje samt vedligehold af den øvrige beplantning samt evt. inventar. Andre steder er det gadekærets naboer, som tager initiativet til arbejdet og får evt. hjælp fra andre beboere.

Kun i en enkelt by giver borgerne udtryk for, at de ser gadekæret som kommunens, og at de derfor ikke har plejet det på nogen måde eller har nogen interesse i at gøre det.

Ikke alle bylaug har dog svaret tilbage på henvendelsen vedrørende det lokale vandhul, og det kan være, at flere af de, som ikke har svaret, deler denne holdning, hvorfor de ikke har været interesseret i at svare på henvendelsen.

Vurdering af potentialer

Lejre Kommunes gadekærs og de bynære søers potentialer og værdier er analyseret med henblik på at kunne benyttes i prioriteringssituationer. Disse er præsenteret i Tabel 3, og herunder følger en forklaring af de forskellige parametre:

Rekreativ værdi og potentiale

Grønt areal

Det kan være dyrt at skabe rekreative muligheder i selve søen/gadekæret. Det er nemmere at skabe og forbedre rekreative muligheder, hvor der er et grønt anlæg tilknyttet.

I Tabel 3 er det markeret, hvor der er et areal tilknyttet, som er større end en vejrabat, og her er derfor mulighed for at opstille et bord- og bænkesæt eller lignende.

Størstedelen af de grønne arealer er ikke store nok til pladskrævende aktiviteter som boldspil o.lign. Derfor indbyder det grønne areal nærmere til ophold eller aktiviteter med vandhullet i centrum.

Central placering i by

Den centrale placering er vurderet ud fra den geografiske placering i forhold til boligkvarterer i byen samt placering ift. tilbud i byen som eventuelle indkøbsmuligheder, togstation, institutioner mv.

Figur 5: Gadekæret i Kirke Hyllinge er placeret ved siden af en af byens dagligvarebutikker og hovedgade, og det har derfor en god placering i byen. Kort: Kortinfo. 1:10.000

Figur 6: Dette vandhul i Ejby ligger i udkanten af byen, og her er kun adgang hertil gennem naboernes haver. Derfor har dette vandhul en dårlig placering i forhold til byens centrum. Kort: Kortinfo. 1:10.000

Tabel 3: Oversigt over de kulturelle, rekreative og biologiske potentialer og værdi af de bynære vandhuller i Lejre Kommune.

Lokalitet	Type	Kulturhistorie		Rekreativ værdi/potentiale							Biologisk værdi/potentiale	
		Kulturhistoriske elementer	Særligt bevarings-værdige landsbyer	Eksisterende inventar	Ruter forbi gadekær/sø*	Ruter igennem by*	Central placering i by	Græsareal	I Skjoldungernes land	Interessområde**	Naturkvalitet	Registreret rødlistede, truede eller sjældne arter
Sæby	gadekær	-	X	X	F	-	Mellem	X	-	-	Natursten	X
Kr. Hyllinge	gadekær	-	-	X	M	-	God	X	-	-	Gamle træer + natursten	-
Lyndby	gadekær	X	-	X	F	-	God	X	X	-	Flerlaget bevoksning	-
Englerup	gadekær	X	(X)	-	-	F, M	Mellem	X	-	S	Buske	-
Kr. Sonnerup	gadekær	-	X	-	F, M, G	-	God	X	-	-	Flerlaget bevoksning + gamle træer	-
Uglestrup	gadekær	-	-	-	-	M	God	X	-	S	Natursten	-
Biltris	bynær sø	-	-	-	-	-	Dårlig	-	-	-	Flerlaget bevoksning	-
Nr. Hyllinge	gadekær	-	X	X	-	-	God	X	-	-	Gamle træer	X
Kyndeløse	gadekær	X	X	X	F, G	-	God	X	-	-	-	X
Jenslev	gadekær	-	X	X	-	-	God	-	-	-	-	-
Rye	gadekær	X	-	X	-	M	God	X	-	S	Store natursten + uklippet græs	-
Glim	gadekær	-	X	-	-	-	God	-	-	-	-	X
Rorup	gadekær	-	-	X	-	-	God	X	-	S	Gamle træer + flerlaget bevoksning + natursten	-
Højby	gadekær	-	-	X	G	-	God	X	-	S	-	X
Osted	gadekær	-	-	X	-	-	Mellem	X	-	-	natursten + flerlaget bevoksning	X
Kattinge	gadekær	-	-	X	-	-	God	X	-	K	Buske + natursten	-
Herslev	gadekær	-	X	-	-	F, 88	Mellem	-	-	-	Flerlaget bevoksning	-
Mannerup	gadekær	-	X	-	-	-	God	-	-	-	-	X
Kr. Såby	gadekær	-	(X)	X	88, G	-	God	X	-	-	Gamle træer + natursten	-
Vester Såby	gadekær	X	-	X	88, G	-	Mellem	X	-	-	Flerlaget bevoksning + dødt ved	X
Torkilstrup	gadekær	-	-	X	-	-	God	X	-	-	Gamle træer + natursten + dødt ved	-
Nr. Hvalsø	gadekær	-	X	X	-	-	God	X	X	-	-	-
Skov Hastrup	gadekær	-	X	X	S	-	God	X	X	S	Gammelt træ	-
Gøderup	gadekær	-	-	-	-	-	Dårlig	-	-	K + S	Flerlaget bevoksning	-
Særløse	gadekær	X	X	-	-	M	Mellem	X	X	S	Flerlaget bevoksning + natursten	-
Ejby	bynær sø	-	-	-	-	F, G	Dårlig	-	-	-	Flerlaget bevoksning + dødt ved	-
Hvalsø	bynær sø	-	-	X	-	88, S, M, 4, 6	God	X	-	-	Flerlaget bevoksning	X
Ebbemosen	bynær sø	-	-	X	G	F	Mellem	X	-	-	Flerlaget bevoksning	-
Kr. Såby vandhul	bynær sø	-	-	-	-	88, G	Mellem	-	-	-	Flerlaget bevoksning	-

*De rekreative ruter er: M = margueritruete, 88, 6,4 = Cykelruter, F = Fjordstien, S = Skjoldungesti, G = Gudernes stræde. **K står for kerneområder, mens S markerer et gadekær i eller ved en spredningskorridor.

(X) = Nej, men gadekæret er beliggende i område, som i lokalplan 64 er udpeget som bevaringsværdig bebyggelse

I Tabel 3 er placeringen beskrevet som enten god, middel eller dårlig. Ved en god placering ligger vandhullet enten geografisk i byens centrum, tæt på byens hovedgade og/eller ved en dagligvarebutikker eller institutioner. Dette betyder, at byens borgere har nem adgang til gadekæret, og at mange dagligt kommer forbi gadekæret, hvorfor en forskønnelse vil være til umiddelbar glæde for mange.

Vandhul med en mellem placering ligger lidt tilbagetrukket i forhold til byens geografiske midtpunkt eller hovedgade, men den ligger stadig med nem adgang. Disse kan være favorable i forhold til at skabe et roligt opholdssted i byen, da de ikke er plaget af larm fra trafik.

Vandhul, der ligger på en dårlig placering i forhold til byens centrum, befinder sig i udkanten af byen eller med dårlig adgang.

Eksempler på et vandhul med hhv. en god og dårlig central placering kan ses på Figur 5 og Figur 6.

Figur 7: Gadekærs placering i forhold til Skjoldungernes land og rekreative stier. Røde ruter er cykelruter, mens de blå er vandreruter. 1:200.000

Ruter

Flere vandhuller ligger langs eller tæt på nationale og regionale rekreative cykel-, vandre- og bilruter som ses på Figur 7.

Ved at øge den rekreative værdi af disse vandhuller skabes muligheden for at tage en pause på sin tur og nyde det landsbybillede, der præger mange af byerne i Lejre Kommune.

Hermed vil en evt. oprensning eller restaurering også være til glæde og gavn for turister og ikke kun de lokale borgere.

Skjoldungernes land

Flere vandhuller befinder sig i Nationalparken Skjoldungernes Land, som ses på Figur 7. Der er endnu ikke udarbejdet en plan for nationalparken, og derfor er det her blot noteret, hvilke gadekær og bynære søer, der befinder sig i den nye nationalpark.

Det må forventes, at Skjoldungernes Land ligesom de rekreative ruter vil tiltrække turister.

Figur 8: Biologiske interesseområder. Biologiske kerneområder med er markeret med blå og spredningskorridorer med grønt (Lejre Kommune, 2013). 1:200.000

Biologisk værdi og potentiale

Der er her gjort en overfladisk undersøgelse af de biologiske værdier og potentialer baseret på tilgængelige data i kommunen.

Før en fornyelse eller oprensning af et vandhul bør der foretages en grundig naturregistrering.

Kerneområder og spredningskorridor

Kerneområder og spredningskorridorer er udpeget i Lejre Kommunes kommuneplan 2013 som biologiske interesseområder, hvor der findes værdifulde naturområder, eller hvor der er potentiale for, at et område kan udvikle sig til værdifuld natur.

De vandhuller, der befinder sig i disse eller i en by tangerende til disse har derfor en høj biologisk værdi (Figur 8). De kan udvide et biologisk interesseområde og styrke det eller fungere som endnu en "trædesten" i spredningen af dyre- og planteliv.

Naturkvalitet af omgivelser

Forekomsten af forskellige naturkvalitetsindikatorer på arealet omkring vandhullet er undersøgt. Dette er gjort med inspiration fra feltskema til registrering af bynatur i Naturkvalitetsanalyser i bynaturen (Hald, 2011). Der er i Tabel 3 noteret, hvis der i anlægget ved vandhullet forekommer enten flerlaget bevoksning (især nord-øst for vandhullet), tætte buske, flere store natursten (diameter over 50 cm), gamle træer og/eller stående eller liggende dødt ved. Nogle af de registrerede naturkvaliteter findes i skellet til en nabogrund, hvorfor den pågældende nabo skal involveres, hvis disse naturkvaliteter ønskes bevaret eller fremmet.

Ved mange af kommunens gadekær og bynære søer ses naturnegative driftspåvirkninger som synligt plantede træer, eksoter, og hvor der er et græsareal tilknyttet, bliver dette holdt som brugsplæne eller græsflade med hyppige græsslåninger.

Registrerede rødlistede, truede og/eller sjældne arter

Baseret på Lejre Kommunes biodiversitetsdata (Bennet et al., 2015) er det i Tabel 3 noteret, hvis der ved et gadekær er registreret sjældne og/eller beskyttelseskrævende arter. Disse bør der tages hensyn til ved et indgreb ved gadekæret, og i planlægningen af sådanne bør leveforholdene for disse arter optimeres eller i det mindste ikke forringes.

Kulturhistorisk betydning

Man kan påstå, at alle gadekær er af kulturhistorisk betydning, da de har en lang historie, i modsætning til de bynære søer, som byerne blot er "vokset ind i."

Kulturhistoriske elementer

Det er i Tabel 3 markeret en forekomst af kulturhistoriske elementer som kan tydeliggøres eller genskabes. I disse tilfælde en 5. maj-sten, gammel pumpe, stengærde, mv. Disse fortæller i forvejen en historie, som en fornyelse evt. kan være med til at styrke.

Særligt bevaringsværdig landsby

I Lejre Kommunes kommuneplan 2013 er de særligt bevaringsværdige landsbyer kortlagt. Ifølge kommuneplanen skal de karakteristiske, oprindelige træk i landsbykernen tilstræbes bevaret i disse byer. Da fortjenen med gadekæret oprindeligt udgjorde selve kernen af landsbyen, kan man påstå, det er et af de oprindelige træk.

Kategorisering

Ud fra de ovennævnte potentialer kan vandhullerne opdeles i tre kategorier med forskellige mål for plejen:

Grønt og blå byrum

- Gadekær i særligt bevaringsværdig landsby.
- Andre vandhuller/søer med en god central placering.

Pleje af vandhul og omgivelser samt nye tiltag bør have fokus på rekreativitet og æstetik.

Biologisk mangfoldigt levested

- Gadekær som ikke ligger i en særlig bevaringsværdig landsby.
- Vandhuller med biologisk værdi eller potentiale.

Pleje af vandhul og omgivelser samt nye tiltag bør have fokus på at skabe de bedste levevilkår for plante- og dyreliv.

Vandhul uden tilknyttet grønt areal

- Gadekær og vandhuller uden grønne omgivelser.

Plejen bør have fokus på at forbedre vandkvaliteten og dermed levevilkårene for dyre- og plantelivet i vandet.

Flere vandhuller falder under flere kategorier og

derfor bør det i hvert enkelte tilfælde vurderes ud fra borgenes ønsker og den politiske retning, hvilket fokus drift og eventuelle fornyelser skal have.

I disse år øger Lejre Kommune antallet af arealer, der plejes ved bæredygtig drift i form af høslæt frem for hyppig græsslåning. Dette gøres med henblik på at øge den biologiske mangfoldighed. I den forbindelse kan driften af omgivelserne ved de vandhuller, der har potentiale til at blive et biologisk mangfoldigt levested, med fordel omlægges.

Strategi for den fremtidige pleje og fornyelse af gadekær og bynære søer i Lejre Kommune

Mål for Lejre Kommunes gadekær og bynære søer

- I Lejre Kommune skal der være styr på de kommunale gadekær og bynære søer. Alle vandhullerne skal enten passes af lokale borgere eller anses som en del af Vej & Parks arbejdsområder.
- Vandhullerne skal være et Vores Sted i lokalsamfundet, der primært vedligeholdes af bylaug eller gadekærslaug.
- Lejre Kommune skal støtte det lokale engagement.
- Det forventes, at der oprenses ét til to bynære vandhuller årligt eller der bliver realiseret et eller flere forskønnelsesprojekter.

Tiltag for opnå disse mål

Der afsættes et årligt beløb på 300.000 kr. til vedligehold og fornyelse af gadekær og bynære søer i Lejre Kommune. Beløbet fordeles som set i Tabel 4 til henholdsvis den daglige drift og forskønnelsesprojekter.

Drift

Et årligt beløb på 150.000 kr. afsættes til den daglige drift, hvorfra pengene går til bylaug/gadekærslaug, som driftstilskud til dem, der selv vedligeholder gadekær, og til Vej & Park.

Alle bylaug/gadekærslaug, der selv vil stå for plejen af et vandhul og dets omgivelser kan få 3.000 kr. årligt i driftstilskud. Dette beløb kan bruges til at købe redskaber, mindre inventar, afholdelse af gadekærstest efter arbejdsdag og lignende.

Ved tildeling af driftsstøtte skal borgerne hvert år søge om midler fra puljen.

De resterende midler går til Vej & Park, som kan udføre følgende opgaver:

- hjælp til borgere, der gerne vil have demonstreret, hvordan man grødeskærer og oprenser, især starthjælp til bylaug/gadekærslaug, der vil overtage plejen.
- rens af overløb ved vandhuller, der ellers kan give oversvømmelsesproblemer.

Tabel 4: Oversigt over hvordan midlerne til vedligehold og forskønnelse af gadekær og bynære søer fordeles.

Tiltag	Økonomi
Drift	150.000 kr. årligt
Tilskud til bylaug/gadekærslaug, der passer vandhul og omgivelser.	3000 kr./gadekær (op til 87.000 kr.)
Beløb til Vej og Park, der hjælper og vejleder borgerne i vandhulspleje samt udfører let oprensingsarbejde.	Resten af puljen (min. 63.000 kr.)
Forskønnelse	150.000 kr. årligt
Oprensning af 1-2 gadekær årligt	Størstedelen af midlerne (op til 150.000 kr.)
Forskønnelse af omgivelser	Resten af midlerne
I alt	300.000 årligt

- stille container til rådighed og køre grøde væk i forbindelse med grødeskæring/let oprensningsarbejde, som er udført af borgerne.
- hjælp til intensiveret pleje de efterfølgende to år efter en oprensning.
- pleje af de vandhuller, hvor der ikke er lokale, der ønsker at stå for det, herunder grødeskæring, let oprensningsarbejde og beskæring af beplantning for at øge lysindfaldet til vandhullet.

Vej & Parks opgaver prioriteres i den ovennævnte rækkefølge inden for beløbsrammen.

Administrationen laver årligt en bruttoliste over de vandhuller, der ønskes arbejdet ved det pågældende år. Denne laves med udgangspunkt i borgerhenvendelser samt en vurdering af, hvor et indgreb vil gavne mest biologisk set, samt hvilke vandhuller der ikke er potentiale for, at borgere vil overtage driften af.

Tilskudsordning til forskønnelse af gadekær og bynære søer

Halvdelen af puljen går til at støtte tiltag, der øger enten den rekreative, sociale eller biologiske værdi af vandhullet og/eller dets omgivelser.

En grundig oprensning af siv og slam koster oftest min. 100.000-150.000 kr. inkl. bortkørsel og deponering, hvilket virker økonomisk uoverskueligt for de fleste bylaug/gadekærslaug. Ved uddeling af midler bør oprensningsprojekter derfor prioriteres. Desuden vil en oprensning typisk øge både den rekreative og biologiske værdi.

Fra puljen gives tilskud til oprensning af ét til to vandhuller årligt eller realisering af ét eller flere forskønnelsesprojekter. Et evt. restbeløb af de 150.000 kr. kan gå til projekter, der øger værdien af omgivelser.

Administrationen modtager og behandler ansøgningerne. En gang årligt beslutter administrationen hvilke projekter, der bør støttes

det pågældende år og med hvilket beløb.

Administrationen bør prioritere projekter, hvor

- borgere/bylaug selv finansierer en stor del af beløbet eller selv søger fonde.
- borgere vil overtage driften efter tiltag.
- tiltaget øger den rekreative, sociale og/eller biologiske værdi.
- vandhullet ikke tidligere er blevet oprenset/forskønnet med tilskud fra kommunen.

Ansøgninger om oprensning af et vandhul med tilløb af dræn bør nedprioriteres, med mindre tilløbet fjernes. Dette skyldes, at disse vandhuller hurtigt vil slammes til igen.

Formidling og samarbejde

Der tages direkte kontakt til borgere og bylaug, der tidligere har vist interesse for det lokale vandhul for at informere om muligheder og fordele ved selv at overtage driften. Henvendelsen skal understrege borgernes egne interesser, så de ikke føler sig udnyttet (Lejre Kommune, 2016a).

Lejre Kommune forventer på sigt at få opbygget en side omkring gadekær på kommunens hjemmeside. Her kan der dels søges om inspiration fra øvrige bylaug/gadekærslaug men siden indeholder også relevant information om gadekæret mm. Siden omkring gadekær kan f.eks. indeholde:

- fordele ved at overtage plejen, hvordan plejen bedst udføres og hvilken hjælp man kan få fra Vej & Park.
- hvordan midler fra puljen søges og prioriteres.
- oplysning om, at vandhullet og dets omgivelser kan udgøre værdifulde habitater samt fordele ved at omlægge driften til en mere bæredygtig drift.
- præsentation af gode eksempler på lokal engagement og forskønnelser, der kan inspirere

og motivere til et samarbejde.

Lejre Kommune kan også bidrage med hjælp til dannelse af et gadekærslaug, der har til formål at pleje og forskønne det lokale vandhul. En sådan forening vil øge sandsynligheden for, at projektet fortsætter, da det øger samarbejdet medlemmerne imellem og skaber en følelse af forpligtelse (Lejre Kommune, 2016a).

Diskussion af strategi

Strategien har fokus på at fremme det lokale engagement og overdragelse af driften til borgerne. Ved denne strategi er det derfor ikke pleje og forskønnelse af vandhullerne i dårlig tilstand, der prioriteres, men de vandhuller, som der er lokal interesse for og kræfter til.

Vej & Park har ikke ressourcer eller tid til at pleje alle gadekærene. I strategien er prioriteringen af Vej & Parks opgaver derfor gjort med henblik på, at det lokale engagement styrkes og støttes, frem for at alle vandhuller skal være i god stand. Jo flere borgere overtager driften af et vandhul, jo færre skal Vej & Park stå for, og disse vil derfor modtage bedre pleje.

Puljen skal også tilgodese det lokale engagement, hvorfor borgerne selv ansøger om midler herfra til forskønnelsesprojekter. Hermed sikres det, at det er engagerede borgere, der får mest glæde af puljen.

Konsekvensen heraf er, at de vandhuller, som der ikke er lokale kræfter til at vedligeholde, bliver nedprioriteret. Disse vil ikke blive rensset i bund med mindre lokale borgere tager initiativ til det.

De 3.000 kr. pr. vandhul fra driftspuljen skal fungere som en belønning til de frivillige og skal virke som motivation til at komme i gang med plejen og til at fortsætte den. Beløbet er vurderet ud fra, at det skal kunne dække indkøb af evt. redskaber, samt at det skal være af en vis størrelse, før det føles som et tilskud. Alternativt kunne kommunen have en grejbank, men det vil kræve en del af administrationen at anskaffe og udlåne grej samt at lave aftaler med borgerne. Derudover skal grejet vedligeholdes. Dog kan laug i nærliggende byer evt. opfordres til at

oprette en grejbank.

Det er vigtigt, at der ikke stilles skrappe betingelser ved modtagelsen af driftsstøtte, hvis det skal føles som et tilbud til borgerne. Betingelsen er blot, at borgerne vedligeholder vandhul og omgivelser i den stand, de selv ønsker, og at Vej & Park derfor ikke udfører regelmæssig græsslåning og anden pleje. Eventuelt kan der fremsættes et krav om, at hvis aftalen ophører, vil Vej & Park ikke udføre fremtidig pleje af inventar, blomsterbede o.lign., der er anlagt under aftalens løbeperiode. Dette gøres for at sikre, at kommunen ikke får en merudgift ved aftalens ophør. Sidstnævnte krav kan ligeledes fremsættes ved anlæg finansieret af midler fra puljen.

Når borgerne overtager driften, kan de selv bestemme, hvordan vandhullet og omgivelserne skal se ud og plejes alt efter, hvilke værdier de ønsker at fremme. Derfor må det forventes ved indførelse af denne strategi, at der stadig forekommer et uhomogent plejeniveau og udseende. Dette kan dog accepteres, når det er borgerne selv, der sætter standarden.

Litteraturliste

Aggersbjerg, R. (2008): Administration af gadejord og private fællesveje på gadejord. I: *Dansk Vejtidskrift*, november 2008, s. 56-58.

Aggersbjerg, R. (2016): E-mail-korrespondence april 2016 angående juridiske forhold angående gadekær på gadejord.

Andersson, S. (1993): Principper for bevaring I: *Landskab*, Årg. 74, nr. 5/6, s. 112-121.

Bang, M.F., Folvig, S., Nielsen, A.B. (2016a): *Videntjeneste/Bladnummer: 06.08-04. Biodiversitet i byens formelle og uformelle grønne områder.*

Bang, M.F., Folvig, S., Nielsen, A.B. (2016b): *Videntjeneste/Bladnummer: 06.08-05. Samtænkning af biodiversitet og rekreation i grønne områder.*

Bennett, T.V., Mogensen, B., Espersen, L.S. (2015): *Kompilering af biodiversitetsdata i Lejre Kommune 1980-2014.* Habitat Vision A/S.

Berthelsen, L., Larsen, N., Olsen, T. (2016): Interview om drift og vedligehold af Lejre Kommunes gadekær og bynære søer d. 7. april 2016 med vandløbsmedarbejdere ansat i Vej & Park, Lejre Kommune.

Brink, E. H. (2016): E-mail-korrespondence med Elise Hvelplund Brink, naturvejleder ansat i Afdeling for Land og Miljø ved Vordingborg Kommune.

Buttenschön, R.M., Hviid, T. og Malmberg, L. (2002): *Videntjeneste/Bladnummer: 6.4-2. Restaurering af gadekær.*

By- og Landskabs-styrelsen, Miljøministeriet (2009): *Vejledning om naturbeskyttelseslovens § 3 beskyttede naturtyper.* Elektronisk.

Dansk Naturfredningsforening (2016): *Langelands gadekær.* Hentet online d. 12. februar 2016 fra Dansk Natufredningsforenings hjemmeside: <http://www.dn.dk/Default.aspx?ID=36554>

Elmedal, Iben (2016): E-mail maj 2016 om Rorup gadekær som besvarelse på henvendelse i forbindelse med rundspørgen omkring gadekær og bynære søer i Lejre Kommune.

Christensen, S., Faber, K. (2016): Samtale og mailkorrespondence med Kim Faber og Susanne Christensen fra forsyningsselskabet FORS A/S om kendte til- og afløb ved gadekær og bynære søer i Lejre Kommune d.11. maj 2016.

Fükking, T. K. (2015): *Gadekær som kulturhistorisk objekt.* Oplæg fra Øhavsmuseet Faaborg i sammenhæng med Faaborg-Midtfyn kommunes projekt om restaurering og forskønnelse af enkelte gadekær i kommunens område. Elektronisk.

Faaborg-Midtfyn Kommune (2016): *Gadekær.* Hentet d. 12. februar 2016 fra Faaborg-Midtfyn Kommunes hjemmeside: <http://www.fmk.dk/borger/natur-og-landskab/vandloeb-og-soeer/gadekaer/>

Hald, A.B. (2011): *Naturkvalitetsanalyser i bynaturen.* Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. Faglig rapport fra DMU nr. 829.

Hansen, B.S. (2014): 200.000 til gadekærprojekt. Artikel i *Ugeavisen Øboen* d. 28. januar 2014.

- Hansen, L.E. (2016): E-mail-korrespondence med beredskabschef Lasse E. Hansen, Vestsjællands Brandvæsen juni 2016 angående branddamme.
- Hjortbøl, H. (2016): Samtale med afdelingsleder for Trafik om strategien for gadekær og bynære søer i Lejre Kommune d. 27. april 2016.
- Hviid, T., Malmberg, L. (2000): Ved landsbyens gadekær. Om undersøgelse og restaurering af gadekær i Storstrøms Amt. I: *Journalen*, Årg. 2000, nr. 3, s. 10-17.
- Lejre Kommune (2013): *Lejre Kommuneplan 2013*. Lejre, elektronisk.
- Lejre Kommune (2015): *Vores Sted - En lille bog om Lejre Kommune*. Lejre, elektronisk.
- Lejre Kommune (2016a): *Idékatalog for inddragelse af borgere og erhverv i naturplejen i Lejre Kommune*. Lejre, elektronisk.
- Lejre Kommune (2016b): *Plan og bæredygtighedsstrategi 2016*. Lejre, elektronisk.
- København Kommune (2011): *Frivillig i det fri. Inspirationskatalog*. Hentet d. 16. marts 2016 fra Københavns Kommunes hjemmeside: <http://cphvolunteers.kk.dk/sites/cphvolunteers.kk.dk/files/uploaded-files/frivillighed-i-det-fri.pdf>
- Løjtnant, Christina (2016): Samtale om gadekær og beskyttede naturtyper, april 2016.
- Miljø- og Fødevareministeriet (2015): *Bekendtgørelse om lov om naturbeskyttelse: LBK nr 1578 af 08/12/2015*. Hentet 22. marts 2016 fra Retsinformation: <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=175785>
- Millennium Ecosystem Assessment (2003): *Ecosystems and Their Services. I: Ecosystems and Human Well-being: A Framework for Assessment*. Island Press.
- Molin, J. F. (2014): *Parks, People and Places. Place-based governance in urban green space maintenance*. Speciale i landskabsarkitektur, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.
- NaturErhvervstyrelsen (2015): *Særlige levesteder for bilag IV-arter. Vejledning om tilskud til etablering af særlige levesteder for bilag IV-arter – 2015/16*. Miljø- og Fødevareministeriet – NaturErhvervstyrelsen.
- Naturstyrelsen, Miljø- og Fødevareministeriet (2016a): *Små søer og vandhulspleje*. Hentet 22. marts 2016 fra Naturstyrelsens hjemmeside: <http://naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/national-naturbeskyttelse/beskyttede-naturtyper-3/naturplejeportalen/smaa-soer-og-vandhuller/smaa-soer-og-vandhulspleje/smaasoeer-og-vandhulspleje/>
- Naturstyrelsen, Miljø- og Fødevareministeriet (2016b): *Oprensning*. Hentet 22. Marts 2016 fra Naturstyrelsens hjemmeside: <http://naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/national-naturbeskyttelse/beskyttede-naturtyper-3/naturplejeportalen/smaa-soer-og-vandhuller/smaa-soer-og-vandhulspleje/oprensning/>

Næstved Kommune (2016): *Støtteordning til gadekær og grønne områder*. Hentet d. 16. marts 2016 fra Næstved Kommunes hjemmeside: <http://www.naestved.dk/Kommunen/FrivillighedMedborgerskab/StoetteordningGadekaerGrenneOmraader.aspx>

Porsmose, E. (2008): *Danske landsbyer*. Forlaget Gyldendal.

Sand-Jensen, K. (red.) (2013): *Naturen i Danmark. De ferske vande*. Forlaget Gyldendal.

Stahlschmidt, P., Nellesmann, V. (2009): *Metoder til landskabsanalyse: kortlægning af stedets karakter og potentiale*. Forlaget Grønt Miljø.

Søgaard, B., Asferg, T. (red.) (2007): *Håndbog om arter på habitatdirektivets bilag IV – til brug i administration og planlægning*. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. Faglig rapport fra DMU nr. 635.

Udvalg for Teknik og Miljø (2009): *TM - Temadrøftelse vedrørende pleje af gadekær*. Møde i udvalget for Teknik og Miljø 21-10-2010, Lejre Kommune.

Ørsted, H. D. (1961): *Gadekæret, I: Fællesrådet for Havekultur og Landskabspleje skrift*, nr. 12. Fællesrådet for Havekultur og Landskabspleje, Gentofte.

Økonomiudvalget (2016): *Referat Økonomiudvalget mandag den 18. januar 2016*. Hentet 15. marts 2016 fra Lejre Kommunes hjemmeside: <http://www.lejre.dk/media/2172045/1768373-18-01-2016-00-referat-med-bilag-aaben.pdf>

Økonomiudvalget (2014): *Referat Økonomiudvalget tirsdag den 9. december 2014*. Hentet 20. april 2016 fra Lejre Kommunes hjemmeside: <http://www.lejre.dk/media/1981629/1655158-09-12-2014-00-referat-med-bilag-aaben.pdf>

Aalborg Kommune (2010): *Udskrift af beslutningsprotokollen af mødet den 11.08.2010* i Udvalget for Sundhed og Bæredygtig Udvikling, punkt 6.

Aalborg Kommune (2014a): *Landdistrikspolitik 2014-2018*. Sundheds- og kulturforvaltningen, Aalborg Kommune.

Aalborg Kommune (2014b): *Udskrift af beslutningsprotokollen af mødet den 11.08.2010* i Udvalget for Sundhed og Bæredygtig Udvikling, punkt 6.

Lokalplaner, der omfatter en matrikel med gadekær eller bynær sø i Lejre Kommune:

Lokalplan 2.01 for Kyndeløse by (1986)

Lokalplan 9.03 for Ejby by, Rye (1980)

Lokalplan 13.01 for Rye by (1987)

Lokalplan nr. 15 Særløse landsby (1978)

Lokalplan nr. 18 Nørre Hvalsø landsby (1980)

Lokalplan 20.03 for en del af Kirke Sonnerup by (1988)

Lokalplan 22.01 For Biltris by (1981)

Lokalplan nr. 25 Torkildstrup landsby (1985)

Lokalplan nr. 64 Kirke Saaby Landsby (1989)

Lokalplan 65 Skov-Hastrup Landsby (2002)

Lokalplan 76 Hvalsø Bymidte (2001)

Lokalplan LK20 for Kattinge landsby (2011)

Lokalplan LK 24 for Vester Såby landsby (2012).

